

ÉVES BESZÁMOLÓ JELENTÉS

2004/2005

BERLIN

BÁDONFAI JUDIT

tudományos és technológiai (TÉT) attasé

Bevezető

A) Politikai helyzet

„Németország válságban van” – ez a rövid, az elmúlt időben egyre több politikus szájából elhangzó mondat jellemzi legjobban az elmúlt, több aspektusból is mozgalmas évet:

- a második ciklusát töltő, viszont 2002-ben csak minimális parlamenti többséggel újra kormányra kerülő piros-zöld koalíció (SPD- B/90-Zöldek) a 2004-2005-ös eddigi tartományi választásokat követően már egyetlen szövetségi tartományban sincs kormányon,,
- a parlament felsőházában (tartományi Bundesrat) ennek megfelelően az ellenzék szinte minden kormánykezdeményezést blokkolni tudott,
- a 2003-ban az ország strukturális megreformálására indított „Agenda 2010” csomag nem hozott olyan gyors és átütő eredményt, mely ellensúlyozni tudta volna a negatív folyamatokat,
- érzékeny politikai botrány rázta meg a koalíciót is (az egyik legnépszerűbb német politikus, a Zöld párt vezéralakja, Joschka Fischer külügyminiszter vízum-ügye),
- az Agenda I. lépcsőjét sem sikerült befejezni (nyugdíj és szociális reformok) az államháztartási hiány miatt,
- az Agenda II. lépcsőjének (oktatás és innováció) egyes oktatási részprogramjai megbuktak (az ellenzék hathatós ellenállásán ill. a Szövetségi Alkotmánybíróság közreműködése mellett),
- az NSzK-ban történelmi rekordot elért munkanélküli létszám (a II. világháború óta legmagasabb szint 5,2 millió fő – 12% átlag, ebből a keleti tartományok 20%-on felül) elbizonytalanította a különböző társadalmi rétegeket,
- a gazdaságban egyre inkább nyilvánvaló a strukturális válság, melyet az a tény mutat legjobban, hogy az 5 millió munkanélküli 20%-a, 1 millió fő, az NSzK hagyományos acél- és széniparának fellegvárában, Észak-Rajna-Vesztfáliában található,
- a pénzügyi problémák nyomán egyre markánsabbá válik a föderális rendszer működésével kapcsolatos deficit (a döntési mechanizmusokban meglévő átfedések, a tisztázatlan felelősségi kérdések),
- a szövetségi, a tartományi és az önkormányzati szintek közötti gyakori ellenérdekek lefékezik, gyakran blokkolják a gazdasági problémák megoldására irányuló törekvéseket. Az emiatt beindított föderációs reform az aktuális politikai helyzetben leállt,

mindezek (és az ÉRV-választás elvesztése) együttesen oda vezettek, hogy a kancellár bizalmi válságot jelentett be ill. az előrehozott (egy évvel korábbi) politikai választásokat tűzte ki célul. Az országban váltás-hangulat kezd elterjedni, mely az ellenzéki uniós pártokat (CDU és CSU) arra indította, hogy az eddigi konzervatív hagyományoktól eltérően a tartományi választásokat sikerrel levezénylő Angela Merkel asszonyt, a CDU elnökét jelölje kancellárnak, aki a jobboldal idei őszi győzelme esetén a szövetségi köztársaság történetében első nőként és első volt NDK-s politikusként kerülne a kancellári székbe.

B) Gazdasági helyzet

A német gazdaság az évek óta húzódó, egyre súlyosabbá váló gazdasági problémák ellenére 2004-ben továbbra is a világ meghatározó gazdasági nagyhatalmainak egyike. Egyre nehezebben tudja azonban a szociális piacgazdaság német rendszerét összeegyeztetni a globalizáció kihívásaival, a világgazdasági jelenségek egyre inkább megoldhatatlan probléma elé állítják a még mindig a '90-es évekre jellemző gazdasági játékszabályokban gondolkodó

politikát. Különleges teherré vált a gazdaság számára az SPD-Zöld kormányzati struktúrából adódó erős környezet- és fogyasztóvédelmi irányzat (pl. genetikai kutatások tilalma, atomenergiából való kilépés a kiesző energia lényeges pótlása nélkül).

A vállalatok versenyképességük javítását általában a folyamatok racionalizálása révén, főként a régen bevált műszaki modernizációval, automatizációval érik el. Ennek határfoka azonban ma már nem elegendő, így a tőke az olcsó munkaerő felé mozdul: a német vállalatok, (újabbán a kis és közepes cégek is), rendkívül nagy tömegben telepítik egyes termelési fázisaikat, sőt innovációs fejlesztési feladataikat is külföldre. Az adott gyártmányra jellemző munkaintenzitástól függ, hogy a célország Kelet-Közép Európában, vagy az ázsiai térségben lesz. A nemzetközi piacokon sikeresen fellépő német cégek – Németország 2004-ben a rendkívül kedvezőtlen EUR/USD árfolyam ellenére is a világ legnagyobb exportőre volt – verseny-képességüket ma tehát ennek a racionalizálási folyamatnak köszönhetik. A nagy, 83 milliós német piac régebben megfelelő támaszt nyújtott a gazdasági növekedéshez – ma azonban nem ez a helyzet, és mind a multinacionális cégek, mind a német rendszerintegrátorok nem a belső gazdaságot, hanem a világpiacot tekintik növekedési piacuknak.

A globalizáció ilyen formán a német belgazdaság és a német politika számára óriási szociális problémát eredményez, amelynek kezelését ráadásul nehezíti az EU Stabilitási és Növekedési Egyezménye, mivel a költségvetési konszolidáció követelménye megköti a kormány kezét a munkahelyteremtő beruházások, fejlesztések terén. Ugyanakkor a katasztrofális mértékű munkanélküliség és az elavult, részben a demográfiai fejlemények miatt többé már nem önfinszírozó jóléti rendszerek robbanásszerűen növekvő költségeit kénytelen a központi és a tartományi költségvetések útján finanszírozni.

Ebben az összefüggésrendszerben a német gazdaság 2004-es eredménye még kifejezetten jónak mondható: háromévi stagnálás után ismét jelentős, 1,6 %-os növekedést mutatkozott. A gazdaság gyarapodásának üteme szövetségi tartományonként persze jelentős különbségeket mutat: a legerőteljesebb növekedést Bajorország és a Kelet Felépítése programban különleges támogatást kapott Szászország gazdasága érte el (+2,3%).

A 2005 márciusában az ellenzékkel egyetértésben útjára indított újabb reformcsomag így már a korábinál intenzívebb lépéseket javasolt. Az észak-rajna-vesztfáliai választások után kialakult helyzetben viszont, tekintettel az őszre várható előrehozott Bundestag választásokra, kevésbé várható aktív jogszabályalkotó munka. Tekintettel arra, hogy a 2005-ös folyamatok ismét a korábinál kedvezőtlenebb helyzetet vetítenek előre mind a pénzügyi, mind a reálgazdasági folyamatokban, feltételezhető, hogy a választási kampány központi témája az Európa-politika és a gazdaság lesz.

1. Németország tudományos és technológiai rendszerének fő jellemzői

1.1. A TÉT-politika fő ismérvei Németországban

A strukturális válsággal küzdő német gazdaság ismét lendületbe hozására szolgáló reformcsomag (Agenda 2010) második lépcsője (a szociális reformok után) a „Weimari Irányvonalak”, mely az innovációt tette központi feladattá. A kormányprogram röviden az alábbiakat tartalmazza:

- elit-egyetemek létrehozását az eddigi egyen-színvonalú tömegoktatás helyett,

- a német egyetemek attraktivitását és nyitottságát erősíteni,
  - nagyobb jogszerűséget és átláthatóságot az oktatásban,
  - több és főleg hatékonyabb gyermek- és ifjúsági gondozást az állam részéről,
  - az európai innovációs és oktatási szövetségek erősítése (ERA és Bolognai folyamat),
- és főleg: több, a jelenleginél radikálisan több anyagi ráfordítást a kutatás-fejlesztésre, az innovációra, a finanszírozásban pedig az államnak kell élen járnia.

A végrehajtásra eddig tett intézkedések:

a. Elit-egyetemek

A leghamarabb beindított program, mely szerint még 2004-ben kiválasztásra került volna 10 csúcs-egyetem, a finanszírozásra az SPD javaslata szerint az örökségi adó emeléséből származó nagyobb bevétel szolgált volna.

Eredmény: a Szövetségi Alkotmánybíróság 2005. januári döntése alapján (formai okok miatt) felfüggesztésre került az elit-egyetemek program.

b. „Partnerek az innovációért”

A 2004. január 31-én létrehozott magas szintű Task Force feladata: a jövőben az állami kutatástámogatás csak néhány területre fog koncentrálni, melyek növekedésfaktorként definiálhatók a gazdaság számára, és/vagy kiemelt hozzáadott értéket képviselnek a társadalmi célok (mint pl. egészségügy) és a környezeti célok megvalósításához.

A tagok (a politika, gazdaság, tudomány és szakszervezetek legmagasabb rangú képviselői) mindegyike egy-egy területért (vagy többen egy területért) felelősek, az adott területen saját programokat kell kidolgozniuk, és további al-bizottságokat (területi vagy szakmai szövetségeket) létrehozniuk.

A kezdeményezés *egyértelműen sikeres:*

- eddig 13 szakterületen jöttek létre ún. impulzus-körök (munkacsoportok), melyek megfelelő keretnek bizonyultak az új ötletek kidolgozásához,
- az alapító magas szintű Tanács tagjaihoz mára már 200 további tag csatlakozott elsősorban a vállalkozók, de kutatóintézetek és szakmai szövetségek részéről is,
- a konkrét eredmények ma már láthatók (eddig 14 kutatás/gazdaság/régiófejlesztési iniciativa),
- a további tervek: főleg a társadalmi párbeszéd és az ifjúság témát erősíteni, a szakmai súlypontok kijelölése jól halad.

c. A gyerekek és fiatalok felkarolása

A program több projektet tartalmaz, mint pl. az egésznapos iskolák bevezetése (2007-ig 4 mrd eurós kerettel), a DKJS (német ifjúsági centrumok) hálózat kiszélesítése és új szakmai tartalommal való megtöltése, az analfabétizmus leküzdése, nyelvi programok a bevándorló családok beilleszkedésére, az iskolákban a természettudományos oktatás jelentős erősítése, külön program a lányok természettudományos érdeklődésének felkeltésére, az óvodák hálózatának kiépítése.

A projektjek végrehajtása jól halad, többek között azért, mert a KMK-ban (Kultuszminiszteri Konferencia) domináns ellenzéki szakminiszterek a fenti programpontokkal egyetértenek.

d. Költségvetés emelése

Hosszas vita után idén áprilisban végre megegyezés született a szövetség és a 16 tartományi szakminiszter között a kiemelkedő kutatások jövőbeni támogatási programjáról. Ezzel jövő évtől életbe léphet az első középtávú (2006-2011 közötti, 1,9 mrd eurós) német állami finanszírozási keret. A BMBF azt tervezi, hogy a 6 év lejártja után újabb hosszabb ciklusra sikerül pénzügyi tervet készíteni.

A terv három fő támogatási irányt jelöl meg:

- a kiválasztandó mintegy 30 kiválósági központ (cluster) finanszírozását (hazai és nemzetközi partnerek bevonásával);
- a tudományos utánpótlás nevelésére eddig legbevéltabb eszköz, az ún. Graduierten-Kolleg (doktori műhelyek ill. ifjú kutató csoportok) támogatása;
- a harmadik cél: „össz-stratégiák a csúcs-kutatáshoz”: a nemzeti kutatási irányok, középtávú fejlesztési tervek megalapozására szolgáló nemzeti koncepciók készítése.

Összefoglalva:

Az Agenda 2010 II. lépcsőjének végrehajtása alapvetően jól halad, ebből a kutatás/innováció program ütemterv szerint, az oktatásban (az ismert föderális vita miatt) csak egyes területeken (ifjúság, egésznapos iskolák). Az ismeretek szerint a kormányzásra készülő uniós pártok is többé-kevésbé egyetértenek a fenti célkitűzésekkel, jóllehet oktatási téren CDU kormányzás esetén a szövetség gyengülése prognosztizálható. A kutatás/innováció politika terén azonban lényeges változás egy esetleges kormányváltás esetén nem várható.

1.2 A K+F és innováció rendszere, intézményei és finanszírozási struktúrái, jogszabályi keretei Németországban

A K+F intézményrendszer – építkezés csak keleten

A német K+F hálót az különbözteti meg az európai és amerikai struktúrától, hogy történelmi hagyományokon alapulóan igen sokszínű ill. többretegű, és nem utolsósorban emiatt erős nemzetközi kapcsolatokkal rendelkezik. Az NSzK-ban mintegy 750, államilag finanszírozott kutatási intézmény van, melyet a szövetség (Bund) és a tartományok (Länder) közösen tartanak el. A felügyelet is a föderális dualizmus szerint alakul: a BMBF mellett a tartományokban is van kutatási-oktatási (ill. ezen feladatok ellátásával foglalkozó) minisztérium.

A német kutatási „térkép” (a hálózat) korábbi években (2000-2003) jelzett strukturális átalakítási folyamatai a beszámolási évben lelassultak. A megkezdett összevonások, racionalizálások abbamaradtak, az egyetlen, ahol a fejlesztés (változás) töretlenül tovább halad: az „Aufbau Ost” (Kelet Felépítése) program. A program szerint tovább folyik a kutatóintézeti hálózatok telepítése a volt NDK-s tartományokba: míg a korábbi években az alapkutatóintézetek telepítése volt a jellemző (Kék Lista és Max Planck Intézetek) most már szélesedni kezd az iparvállalatokra épített Fraunhofer hálózat is a keleti tartományokban.

K+F finanszírozás – a német államnak jobban kell igyekeznie

A legfontosabb céltól: a GDP 3%-ának kutatás-fejlesztésre való fordításától sajnos a szövetségi köztársaság még egy kissé messzebb van (egyres tartományok természetesen már ma is túlteljesítik a tervet, így Bajorország 3,5%-ot, Baden-Württemberg tartomány pedig 4%-ot fordít K+F-re). Mindenekelőtt az állami finanszírozás felgyorsulása késik, mialatt a német gazdaság, a konjunktúra pangása dacára is, derekasan helytállt.

A Német Szövetségi Köztársaság 2003-ban átlagosan a gazdasági teljesítmény 2,6%-át investálta a kutatásba, (összehasonlításul: Nagy-Britannia 1,9%-ot, és a nagy ipari államok között sereghajtó Olaszország: 1,1%-ot). Elmarad viszont az NSzK az észak-európaiaktól: Svédország (4,3%) és Finnország (3,5%) teljesítményétől. A Szövetségi Köztársaság mindenesetre azzal büszkélkedhet, hogy a K+F kiadásokat 1995 óta 34%-al, 54,3 milliárd euróra emelte. Elgondolkoztató azonban, hogy az állami szektor – mely nem utolsósorban a modern kutatási infrastruktúra létrehozásáért és fenntartásáért felelős – az elmúlt években egyre jobban visszahúzódik a feladatoktól:

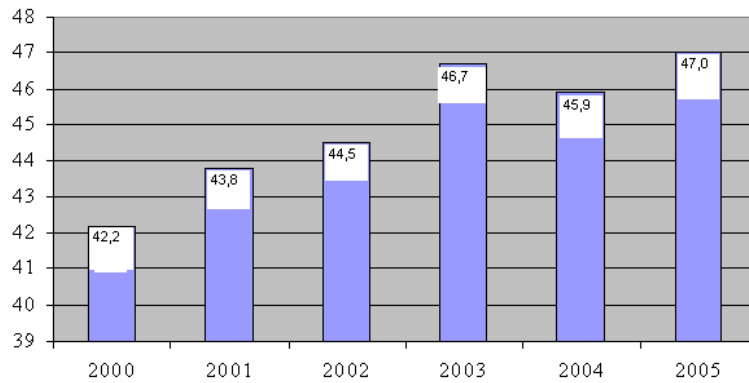
- 2003-ban az állam már csak 31%-ot vállalt az összes K+F kiadásokból,
- míg 1995-ben ez az arány még 38 % volt.

Ezzel szemben a vállalatok – a szövetség és a saját tartományok által is meghirdetett általános spórolás és a gazdasági pangás dacára – nem fogták vissza a támogatást. A privát gazdaság 1995 és 2005 között a saját K+F költségvetését több mint felével, összesen 47 milliárd euróra növelte. Ugyan még ma is, mint korábban, elsősorban a nagy cégekre jellemző a kiemelt K+F finanszírozás, de már mutatkoznak a változás (váltás) jelei is: 2002 és 2004 között az 500 főnél kevesebbet foglalkoztató vállalatok 8%-al (5,8 milliárd euróra) növelték K+F kiadásukat. Ezzel a két év alatt a korábbi 12,1%-ról 12,7%-ra emelkedett részesedésük az összes vállalati K+F finanszírozáson belül.

Emellett a szakmától és a nagyságtól függetlenül, a német vállalati kutatási hálót egyre jobban a globalizáció jellemzi. Ma már az NSzK-ban felhasznált K+F eszközöknek kb. ¼-e származik külföldi leányvállalatoktól. Ez az arány emelkedik a leggyorsabban: 1995 és 2001 között a német telephelyű, de külföldi vállalatok kutatási kiadásai 4,9 milliárd euróról 11,5 milliárd euróra nőttek. A német gazdaság megerősödött tevékenysége sem volt azonban ahhoz elegendő, hogy a kutatáshoz kötődő munkahelyek számát növelje. Sőt: 2003-ban a K+F-ben közvetlenül foglalkoztatottak száma 303.550 fő volt – 1,2%-al kevesebb, mint 2001-ben.

A gazdaságelemzők azt állítják, hogy az innovációs motor majd akkor kapcsol magasabb sebességre (és teremt majd új munkahelyeket is) ha a konjunktúra végre beindul. Addig is a szövetségi kormányt terheli a felelősség, hogy megfelelő reformokkal megteremtse azokat a kedvező gazdasági feltételeket, melyek a német vállalatokat legalább középtávú de inkább hosszabb távú fejlesztésre ösztönzik.

A német vállalati K+F kiadások, mrd euróban

Ebből:

Autóipar	13,5	14,4	14,8	16,6	15,6
Iroda, elektrotechnika, DV	7,8	8,9	8,5	8,4	8,8
Vegyipar	7,1	7,1	7,4	7,6	7,7
Gépipar	3,8	4,1	4,2	4,4	4,5

Tartományi eloszlás (egy főre jutó K+F kiadás euróban):

Baden-Württemberg	1.131
Berlin	956
Bayern	882
Hessen	762
Bremen	742
Hamburg	655
Niedersachsen	553
Nordrhein-Westfalen	449
Rheinland-Pfalz	444
Sachsen	424
Thüringen	345
Schleswig-Holstein	266
Brandenburg	253
Saarland	242
Sachsen-Anhalt	210
Mecklenburg-Vorpommern	196

Szövetségi átlag: 631

1.2.1. A kutatási eredmények hasznosítási módszerei Németországban

A kutatási eredmények gyakorlatba való átültetésére Németország már korábban is egy sor nagyon jó kezdeményezést tett, a háló jól működik és széles: az EU egyetlen tagállamában sincs ilyen tarka kép a technológia-transzfer hálózatok, az egyetemek és vállalatok közti kooperációt elősegítő szervezetek, a regionális együttműködésre alakult intézmények terén. Németország a „szülőhazája” az alkalmazott kutatások terén (oktatás-kutatás-gyártás) teljes személyi-financiális-szervezeti-tematikus összefonódást megvalósító Fraunhofer Intézeteknek is. A teljes transzferháló felsorolása – többek között azért is, mert nálunk is jól ismert - meghaladja a beszámoló kereteit.

Az intézeti háló évekkel ezelőtt megkezdett átalakításának ill. újrendezésének kiinduló pontja viszont az a felismerés, hogy a kutatási eredmények gyakorlatba való átültetése kissé lelassult. Németország ugyan nagyon jó az alapkutatások terén, de ezek eredményei nem úgy hasznosulnak, ahogy azt az ipar elvárná. A BMBF jelenlegi céljai közé tartozik ezért még a bürokratikus akadályok radikális leépítése, nagyobb felelősség biztosítása a kutatóhelyek számára, továbbá a minél szélesebb körű verseny megteremtése

Kiemelkedő és egyre jobb a helyzet viszont az újítások-szabadalmak terén, (itt az összefüggés a K+F ráfordítások és az eredmény között közvetlenül érzékelhető) :

Szabadalmi bejelentések alakulása a tartományokban (100 ezer lakosra vetítve, 2003-ban)

Baden-Württemberg	130
Bayern	115
Hessen	65
Rheinland-Pfalz	62
Hamburg	58
Nordrhein-Westfalen	49
Niedersachsen	37
Thüringen	35
Berlin	32
Saarland	31
Bremen	25
Schleswig-Holstein	23
Sachsen	19
Sachsen-Anhalt	18
Brandenburg	15
Mecklenburg-Vorpommern	13

1.2.2. Jelentősebb események a K+F és innováció területén Németországban

Az események egy részét már az előző pontok (*főleg az 1.1.*) is tartalmazták. Ezekon kívül:

- a föderalizmus vita (lásd: *Bevezető-politikai helyzet*) ezt a területet sem kímélte: jóllehet szinte az oktatás-kutatás az egyetlen, érintetlenül maradt tartományi felségjog, az egyeztető szerv, a KMK ill. a BLK (kultuszminiszteri konferencia és Bund-Länder-Kommission) felbomlással fenyeget ill. egyes tartományok (mint Alsószászország) bojkottálják az üléseket. A vita természetesen politikai jellegű, viszont blokkolja a tényleges és égetően szükséges feladatmegoldást – egyetlen kivétel: a kutatás-fejlesztési terület, ahol végülis sikerült a közös német érdeket a politika fölé helyezni (lásd: 1.1./d pont);
- nincs béke viszont oktatási ügyben, itt a politikai harc teljes mértékben megbénította a közös akaratot:
  - sikeresen megakadályozta az ellenzéki túlsúly az elit-egyetemek programot,
  - az Alkotmánybíróság felfüggesztette a felsőoktatási törvénymódosítás V. lépcsőjében (2003.) alkotott egyik fontos reformlépést (junior-professzorok intézménye), majd ezt újabb módosítással korrigálták,
  - nem sikerült az ellenzékkel elfogadtatni a kormánynak azt a javaslatot sem, hogy a megszüntetett lakástámogatási pénzt oktatás/kutatásra fordítsák (ennek helyébe lépett a középtávú terv, hogy legalább a folyamatosságot biztosítani lehessen),
  - és végül a szociáldemokrata kormány számára a legfájóbb vereség: ellenzéki kezdeményezésre az Alkotmánybíróság eltörölte az egyik fontos vívmányt, a felsőoktatásban az első diploma tandíjmentességét;
- sikeresen folytatódott, sőt egyre szélesedik viszont a kormány „párbeszéd” akciója (a jelenlegi kormány igen fontosnak tartotta és tartja a kutatásban a társadalom beleszólási lehetőségét a jövő-alakításba): rengeteg rendezvény, különféle fórumok és akciók jelzik ezt az akaratot ill. a tudomány népszerűsítésének sikerét;
- jelentős energiát fordít a kormányzat mind az oktatás, mind a kutatás nemzetközi kapcsolatainak szélesítésére: a néhány éve beindított „Hi!Potentials” (a német színhely vonzóvá tétele fiatalok és kutatók számára) az egyik legsikeresebb tevékenysége a szakminisztériumnak,
- fontos problémává nőtte ki magát (főleg a „párbeszéd” révén) a génkutatás: a kutatók és az ipar sürgeti a zöld utat, a társadalmi (és vallási) lelkiismerettől tartó kormányzat pedig nem mer a jelenlegi (minden területen szinte mindent tiltó) géntörvényből engedni,
- folyik ugyan (a kisebbik koalíciós partner erőteljes nyomására) az EEG (energiatörvény) végrehajtása, azaz az atomenergiából történő kilépés és a megújuló energiákra való áttérés, de egyre több harccal és vitával (sőt: jogszabályi bojkottal),
- sikeres terület a környezetvédelmi programok (és környezetvédelmi kutatás) felfuttatása: Németország élen jár és motorja ezeknek a kezdeményezéseknek nemzetközi téren is,
- a szakminisztérium (és a kormány) egyik központi problémája és feladata (2004 óta kiemelten) a szakoktatás: a szakmunkásképző helyek szaporítása, a „minden fiatalnak legalább egy helyet” mozgalom. A program jól halad (a képzést vállaló cégek támogatása révén), bár a kínálat és az igények még kevésbé vannak összhangban – ezen jobb tervezéssel lehet majd segíteni.

1.3. Németország kétoldalú és az EU-ra nem kiterjedő multilaterális TÉT-kapcsolatai, együttműködései

a) Bilaterális kapcsolatok

A Tét kapcsolatok fejlődése azonos a gazdasági irányok fejlődésével ill. szorosan követi azokat, így Németország legfontosabb partnere minden téren változatlanul az Európai Unió, ezen belül is Franciaország és Nagy-Britannia. Az Unión kívüli országok közül az Amerikai Egyesült Államok, majd közös részarányukat tekintve előbbinél magasabb nagyságrendben a kelet-közép-európai országok, a Közel-keletről az arab országok (egyre inkább kiemelkedően Izrael), az ázsiai térségből pedig Kína a favorizált partner.

A rendkívül dinamikus külgazdasági fejlődésnek köszönhetően a közép-kelet-európai országok mára már minden téren megelőzik az USA-t. Az ázsiai térségből az elmúlt években Kína megelőzte a korábbi kiemelt partner Japánt – ma nincs olyan német kutatóintézeti hálózat, komolyabb intézmény, melynek ne lenne Kínában irodája, képvisellete, megbízottja.

Legnagyobb dinamikát Kínától és a közép-kelet európai országoktól várnak, amit tovább stabilizál a német technológia-export számára fontos piacok - az USA, Japán - konjunkturális javulása, valamint új üzleti lehetőségek Dél-kelet Ázsiában (Vietnam) és a Közel-Keleten (pl. Irakban).

Stratégiai fontosságú – és összefügg Németország felelősségteljes szerepvállalásával a fejlődő országokban – a közel-keleti térség államainak támogatása (pl. víz-program, közös felsőoktatási intézmények létrehozása pl. Kairóban és Ammanban).

A nem-európai kapcsolatok fejlődéséből a beszámoló évben két relációt érdemes kiemelni:-

- az **Orosz Föderáció** a hannoveri vásáron „stratégiai partner” státuszt kapott a német féltől. Erről a stratégiai partnerségről írt alá közös nyilatkozatot a két kormányfő a kutatási szakminiszterek jelenlétében, kutatás, innováció és oktatás súlypontokkal. A kapcsolatok ápolására pedig még ez évben közös Német-Orosz Kereskedelmi Kamarát alapítanak Moszkvában. A megállapodás politikai háttere, hogy Oroszország Németország legfontosabb energiaszállítója, elsősorban a gázenergia terén, és a 60 évvel ezelőtti két háborús ország gazdaságilag kölcsönösen egymásra van utalva: az NSzK az energiára, az Orosz Föderáció pedig a német high-tech iparra,
- az elmúlt évek masszív kínai programjai után (annak ellensúlyozására) ez évben a kancellár távol-keleti útja **ismét Japánt** tette központtá. 2005-2006-ban német év lesz Japánban: az erős német jelenlétet a gazdasági kapcsolatok felpörgetése és a hagyományos kulturális rendezvények mellett a tudományos együttműködés erősítésével is hangsúlyozni kívánják. A mintegy 350 különféle rendezvényből jelentős arányt (mintegy 25%-ot) a tudomány/technológia témának szentelnek majd. A projekt egyébként újdonságnak számít: az NSzK életében először rendez ilyen hosszú ideig (teljes egy évig) az egész országot, technológiát és népet reprezentáló bemutatót külföldön és a japán értékelések mindenütt büszkén kiemelték, hogy erre hagyományosan legrégebbi ázsiai partnerét, a Japán Császárságot választotta.

b) Multilaterális kapcsolatok

Németország részt vesz – különböző mértékű aktivitással – valamennyi nemzetközi tudományos szervezet munkájában (a legtöbbször alapító tagként ill. jelentős vezetői funkciókkal). Kiemelkedő feladatokat vállal ezek közül az alábbiakban:

- IAEO (Nemzetközi Atomenergia Szervezet) – az NSzK fizeti a fenntartás mintegy 10%-át, további közel 10%-al pedig a technikai szolgáltatásokhoz járul hozzá. Fontos eszközként kezelik a német energiapolitikai célok megvalósításában;
- UNESCO – az állandó német delegáció a tanácsadó/közvetítő a szervezet külügyi (kultur-) politikájának alakításában;
- IOC (az UNESCO államközi oceanográfiai bizottsága) – alelnöki hely;
- UNU (az ENSZ egyeteme) – a 13 külföldi központ közül az első német intézetet 2003. végén nyitották meg Bonnban, az ENSZ-campuson,

- CSD (az ENSZ fenntartható fejlődés bizottsága) – állandó vezetőségi poszt;
- az ENSZ Klímaváltozási Keretmegállapodása – az ország elkötelezett szerepvállalásának megfelelően a konvenció állandó titkársága székhelye 1996 óta Bonnban van;
- NATO Science Program – a tudományos program finanszírozásához Németország 15,54%-al járul hozzá.

2. Németország kapcsolata az EU-val a K+F és az innováció területén

2.1. Németország hozzájárulása az EU K+F+I politika kialakításához és megvalósításához, a közös európai célok (ERA, Lisszabon, Barcelona) eléréséhez

Az NSzK – gazdasági és politikai súlyánál fogva – jelentős szerepet játszik az EU valamennyi szervezetében, így a kutatásfejlesztési politika alakításában, a multilaterális európai szervezetekben is. A német politika iránya is elsősorban Európa – jóllehet mindig a nagy versenytárs, az USA a példakép, a felzárkózás mércéje. Az ország több mint 50 állammal tart fenn tudományos-technológiai együttműködési megállapodást (kormányközi szinten), ezek nagy részének végrehajtása a főiskolák/egyetemek ill. intézetek közvetlen feladata.

Mint a korábbiakból kitűnt, a német ipar lelkesen – és a tartós recesszió dacára eddig még töretlenül – követi az állami innovációs politikát, sőt magára vállalja a terhek nagy részét is. Az európai célok követése visszatükröződik a „főszereplők” azaz a kutatási háló egyes tagjainak célkitűzéseiben is: önálló K+F stratégiákat dolgozott ki a BDI (Bundesverband der Deutschen Industrie=Német Iparszövetség), akcióterveket készítettek (a szövetségi kormány által tervezett mindenkor aktuális reformlépésekhez igazodva): a tartományi szakminisztériumok, a DFG (Német Kutatóközösség), az AiF (Ipari kutatóhelyek munkaközössége). Szinte valamennyien a BMBF koncepcióra hivatkoznak, vagy annak szempontjait veszik figyelembe. A különbség sokszor csak abban nyilvánul meg, hogy a szövetségi kormány politikai pártjainak ellenzéke által kormányzott tartományok tételesen ugyan nem hivatkoznak a BMBF szociáldemokrata miniszter-asszonyára, helyette viszont a lisszaboni és barcelonai célokra.

Kiemelendők szinte valamennyi intézménynél és szervezetnél a KKE régióval kapcsolatos megállapítások: pl. a magyar-német kooperáció példaként áll a régiós kapcsolatok fejlesztése terén (DFG), a ProInno és NEMO programokban (AiF regionális góc-fejlesztési programok).

A tartományi minisztériumokkal folytatott tárgyalások (Bajorország, Hessen, Szászország és Tübingia kutatási miniszterei) azt igazolták vissza, hogy már a szövetségi szint alatti szereplők is teljesen azonosultak az európai célokkal, felelősséget éreznek azok végrehajtásáért. Különösen érezhető az a várakozás, mely az új tagállamok felé megnyilvánul: nem egyszerűen mennyiségi növekedést, de minőségi változást terveznek az új tagokkal fenntartott viszonyban.

Tovább körvonalazódtak ezen belül a német elképzelések a KKE térséggel kapcsolatos régiós politikáról is: mind szövetségi szinten, mind a tartományokban egyetértenek abban, hogy a volt NDK-s terület kapocs-szerepe a legkézenfekvőbb a KKE régió és Európa nyugati fele között. Az európai német szerepvállalás saját feladatnak értékeli innovációs szempontból a régió EU-ba történő bekapcsolását, ezért került sor korábban (2004. január) a lipcsei egyetemen egy kapcsolati iroda (KOMOEL) kialakítására, ill. ezért határozta el idén a szakminisztérium, hogy a Fraunhofer Társasággal közösen Közép-Kelet-Európai Intézetet

alapít, melynek feladata a régió gazdasági-tudományos-innovációs lehetőségeinek (ill. az ezzel kapcsolatos közvetlen német érdekeknek és feladatoknak) a feltárása lesz.

A DAAD (Német Akadémiai Csereszolgálat) azaz a felsőoktatási nemzetközi együttműködési projektekért felelős intézmény éves feladat-megjelölése alapként ugyanígy a két fenntartó minisztérium (BMBF és a Gazdasági Együttműködési Minisztérium) európai programjait és stratégiáit jelöli meg, és az eddigi intézet-összevonásoknál, szanálásoknál is ügyelnek az európai vonzáskörzetek figyelembe vételére.

Ebben az értelemben vállalja fel az ország teljes mértékben a közös európai kutatási térség K+F politikai célkitűzéseit. Az állami résztvevők beépítették azt programjaikba, a vállalati résztvevők sürgetik az állami lépések megtételét és féltik az eddig elért eredményeket, a kutatási résztvevők pedig türelmetlenül várják a nagyobb állami költségvetést.

2.2. Németország részvétele a 6. Keretprogramban és az EU egyéb innovációs tevékenységében

A TÉT és oktatáspolitikai külföldi támogatása két pilléren nyugszik: az egyes intézmények saját intézethálózata (mely egyre növekszik a stratégiai térségekben), valamint a nagykövetségek tudományos és oktatási attaséi, (akik egyre több gazdaság- és befektetés-ösztönző feladatot kapnak.) Kiegészítik mindezt az unióban az EU-kontaktpontok (Querko) és a BMBF IB (Nemzetközi Iroda) által kifejlesztett ISA (Information Service Accession States) valamint a PIA (Partner Search in Accession): elsősorban kontaktrendezvények tartásával.

Ágazati szempontból ennek az offenzívának célja, hogy a vezető high-tech szektorokban az 1.-3. helyezést éri el. Ezen kívül különösen törekedni kívánnak megfelelő piaci részesedés elérésére a „jövő-termékekben” mint pl. információs és kommunikációs technológia, biotechnológia, géntechnológia, új energiák.

Közös európai programok

A 6. Keretprogram eddigi értékelése német szempontból pozitív: míg az 5. Keretprogramban a program költségvetésének 18%-át használták fel német kutatók, a jelenlegi (2004. év végi) értékelés már 22% német részvételtől tudósított. Különösen kiemelendő ebből, hogy sikerült a német nemzeti célokat és az európai célokat összehangolni: német kutatók és vállalatok részvétele a jövőorientált és a hazai iparnak is fontos programokban (mint pl. élettudományok, vagy nanotechnológia) meghaladja a 80%-ot.

A szövetségi szakmai irányítás a tervezett hazai programokban még a korábbinál is nagyobb arányban kívánja igénybe venni az európai forrásokat. Az értékelések szerint a német részvétel az európai kutatási együttműködésben még jelentősen fokozható. Német kutatók az európai projekteknek átlag 60%-ában vesznek ugyan részt, de csak a projektek 14%-át kezdeményezték, ami a EU kutatási potenciáljának mintegy 30%-át jelentő ország esetében még kevés. A keretprogram – de különösen az ERA – felé tehát az az elvárás, hogy a német vezető szerep markánsabban jelenjen meg benne ill. általa.

A legnagyobb erőfeszítéseket az ország az ERA létrehozására teszi, mely (a közismert finansziális nehézségek miatt) csak nehezen halad, jóllehet az ERA-NET program végrehajtására a szövetségi szakminisztérium külön nagyprogramot készített és folyamatosan (a KKE-országokat is bevonó) workshopokat is tart.

A széleskörű és aktív nemzetközi szerepvállalás a fentieknek megfelelően az európai közös intézményekben a legerősebb, itt az ország igyekszik ezeknél a legjelentősebb pozíciókat magának megszerezni:

- EUREKA – az összes 812 futó projektből 183-ban vesznek részt német kutatók;
- COST – szinte valamennyi futó akcióban van német részvétel;
- ESA – a szervezetben gazdasági súlyánál is nagyobb feladatokat vállal, kezdeményezője az önálló európai űrutazási programnak, a szervezet 4 kihelyezett intézménye közül kettő van Németországban,
- CERN – a szervezet és az intézet fenntartásában az első (23%-os részesedéssel);
- ESO (Astronómiai kutatások) – 2003-ban a fenntartásból 22%-ot vállalt az NSzK, (a szervezet székhelye is Németországban van);
- EMBC (Biológiai Konferencia) – 23% hozzájárulás, (székhely: Heidelberg);
- ESRF (szinkrotron-berendezés) – a német hozzájárulás meghaladja a fenntartás egynegyedét (a DESY-Hamburg révén);
- ETW (szélcsatorna együttműködés) – a költségekből az NSzK 31%-ot vállal (a helyszín Köln-Porz).

A szakminisztérium elvárásai a 7. Keretprogrammal szemben:

- a transznacionális projektalapú együttműködés marad a legfontosabb eszköze a keretprogramnak,
- a hazai (és európai) vezető ágak mint pl. közlekedési kutatás (ezen belül a német erősség: légi-közlekedés) továbbfejlesztése,
- további fontos területek: IKT, élettudományok, biotechnológia, nanotechnológia, energia és környezetvédelmi kutatások,
- az NSzK támogatja egy az ESA és az EU által közös létrehozandó űrkutatási program tervét, (melyhez kezdő lépésként a német szakminiszter javasolta az EU Space Council és az ESA közös üléseit),
- a 7. Keretprogramtól azt várna az NSzK, hogy – jobban mint a 6. – vonja be az iparvállalatokat a kutatásba. Ez a német értékelés szerint a lisszaboni célok közvetlen megvalósítása irányába hatna. Az iparvállalatok (elsősorban a KKV-k) bevonása nemcsak a tematikus prioritásokra, de a bizottság által javasolt új technológiai platformokra is vonatkozik,
- Németország szeretné az európai kutatói mobilitást tovább erősíteni, ehhez kiváló eszköz pl. a „Marie Curie” program szélesítése,
- támogatja az ország az Európai Kutatási Tanács létrehozását. Különösen fontos lenne a tanács koordináló szerepe a – Németország által fontosnak tartott – alapkutatási tevékenység erősítésében,
- ezzel egyidejűleg azonban a kutatóhelyek autonómiáját is erősíteni kell (így pl. a projekt típusok kiválasztását is a pályázóra kell bízni),
- Németország továbbra is harcol (mint a jelenlegi Keretprogram esetében is) a bürokrácia leépítéséért, a pályázati rendszer transzparenssé tételéért és az eljárás egyszerűsítéséért.

2.3. A Tét attasé EU-val kapcsolatos szakmai tevékenysége

A fentiekből következően – mivel a német szerepvállalás az EU-ban erős – a német K+F politika nyomon követése többnyire az EU-politika követését is jelenti. Az illetékes szakminisztériumok különféle módon oldják meg a Németországban dolgozó szakattasék bevonását az európai tervekbe:

- a BMBF (Szövetségi Oktatási és Kutatási Minisztérium) az általa rendszeresen szervezett európai rendezvények kapcsán (melyre kifejezetten meghívja vagy aktív előadóként, vitapartnerként is felkéri az attasékat),

- ugyancsak a BMBF szervez ezen kívül regionális rendezvényeket, workshopokat (pl. KKE rendezvény stb.)
- a BMU (Szövetségi Környezetvédelmi Minisztérium) pedig rendszeres (havi) EU-Briefing-eket rendez az attasék részére. Ezen általában nem aktív részvételt várnak, hanem a várható német álláspontot ismertetik a szakmai bizottságok munkájához, a következő brüsszeli találkozókhoz,
- jó fórum ezen kívül a Külügyminisztérium Klímapolitikai Szalonja, ahol szintén vitapartnerként kezelik a tagállamok képviselőit.

3. Németország és Magyarország K+F és innovációs kapcsolatai

3.1. A két ország K+F+I együttműködései

Kutatás: a bilaterális együttműködés megváltozása

Előzmény:

A német fél az EU-bővítés kapcsán újra értékelte a közép- és kelet-európai (KKE) országokkal folytatott kétoldalú tudományos és technológiai együttműködését.

Az új német koncepció lényege:

- az EU kapcsolat „felülírja” a korábbi bilaterális megállapodásokat, ezért a hagyományos mobilitás-projektek helyett az új tagországok kutatói német partnereikkel közösen vegyenek részt a BMBF egyes szakterületi pályázatain,
- az EU KTF Keretprogramjában történő közös részvétel elősegítése;
- a KKE régió országainak az EU lisszaboni és barcelonai célkitűzéseikhez való felzárkózásában a német vezető szerep biztosítása.

A német partner viselkedését az elmúlt évben a bizonytalanságon túl két tendencia jellemezte: egyrészt az intézetekben folyó belső racionalizálás miatt nem az expanzió és a kapcsolódó együttműködési kedv-növekedés állt a figyelem középpontjában, másrészt profil-tisztítás jelei mutatkoznak: egyes szakterületek és egyes tartományok részéről.

Következmény:

- a szövetségi szint helyett a tartományok felé kell fordulnunk, ezért ezeket újraértékeljük ill. lépéseket kezdtünk a regionális együttműködés megindításához. A tavalyi *Vegyes Bizottsági* ülésen (2004. április 27.-29, Budapest) ezért már az alábbiakban egyeztünk meg:
- az együttműködés jövőjét az EU keretek, továbbá a lisszaboni és barcelonai célkitűzések határozzák meg,
- a hagyományos együttműködést korszerűbb formákkal kell felváltani,
- az együttműködés elkövetkezendő időszakának súlyponti kérdése a közös kormányfői nyilatkozat tartalmi megalapozása, majd végrehajtása.

Eddig tett lépéseink:

a) Szövetségi szint: tudásközpont projektek

A szövetségi kancellár 2004. szeptember 15-i látogatása alkalmával aláírt Közös Nyilatkozatban foglalt új koncepció lényege:

- a magyar egyetemekre épülő közös kutatási bázisok (német elnevezés: „*tudásközpontok*”) mellett német és magyar iparvállalatok is részt vesznek a szövetségi szintű új projektekben,
- a két fél virtuális kutatóközpontot hoz létre a koordinálásra,

- az 5 évre tervezett állami támogatás után a projektek (az iparvállalatok révén) önjáróvá válnak.

A 2004. májusban benyújtott és kölcsönösen elfogadott projektekből eddig következő projektek beindításához történtek lépések:

- *Ambient Intelligence (BME - Kaiserslauteni Egyetem ill. Fh intézet)*
A finanszírozás mindkét oldalon megoldott. A felmerülő problémák: a Fraunhofer Társaság új, magyar telephelyű intézetet kíván létrehozni a témára, ehhez azonban mind a jogi, mind gazdasági keretfeltételeket tisztázni kell (az eddigi ismeretek szerint ehhez FhG alapító okmányt szükséges módosítani).
- *Mechatronika (Miskolci Egyetem - Duisburgi egyetem ill. Fh Intézet)*
A finanszírozás mindkét oldalon biztosított, a virtuális új intézet felállt, a kutatandó projekteket kijelölték. Az egyetlen program, melyben már a konkrét kutatómunka is megindult.
- *Plantressources (Szegedi Biológiai Központ/MTA Martonvásári Kutatóintézet – Gatersleben IPK Fraunhofer Intézet)*
A pályázó Szegedi Biológiai Központ sajnos sem a 2004 őszi „Egyetemi tudásközpontok” c. sem az idei NAP pályázaton nem nyert állami támogatást. A program beindítása így kétséges, jöllehet a német partner ezt favorizálja leginkább.
- *Nomadic Computing (SZTAKI Budapest –Fraunhofer IMK)*
A BMBF idén tavasszal kezdeményezte a projektet és biztosította a finanszírozást már ez évtől, a magyar fél a NAP pályázaton próbálta elnyerni az indításhoz szükséges magyar állami támogatást.

b) Tartományi szint: súlypontok létrehozása

Az új német koncepció figyelembevételével a hagyományos bilaterális kutatási projektek terén hazánk számára célszerűnek látszott, hogy a szövetség (Bund) helyett az együttműködést tartományi (Land) szinteken erősítsük:

- az eddigi hagyományosan erős tartományi partnerek (Bajorország, Baden-Württemberg) mellé megfontolásra javasoltuk a K+F területen kiemelkedően lévő Szászország valamint Thüringia felvételét (közvetlen kapcsolat létesült mindkét tartományban, szakminiszteri szinten),
- a tárgyalások során felmerült konkrét javaslatokat (pl. Szászország: kooperáció a gépjármű-technológia-kutatás, chip-kutatás és biotechnológia területeken,, Ilmenau-i (Thüringia) Műszaki Egyetem: ajánlat közös mérnök (master- és/vagy bachelor fokozat) képzés létrehozására, Brandenburg: technológia-transzfer, közös workshop környezetvédelmi kutatásokban, és a tartományban erős gabona-kutatásokban (növényvédelem, új gabonafajták, sütőipar) továbbítottuk az érdekelt intézetekhez,
- a bajor innovatív kisvállalatok szövetsége (Bayern Innovativ) a tavalyi kapcsolatfelvétel alapján közös akciókat ajánlott magyar KKV-k számára biotechnológia és autógyártás témában (az akciókat az NKTH-nak közvetítettük)

Kezdetektől részt veszünk az alakuló közép-kelet-európai régiós együttműködési programban: a KOMOEL (a lipcsei egyetemre alapított KKE régiós transzfer szervezet) rendezvényein, aktívan bekapcsolódunk a BMBF hasonló workshopjaiba. Ezen a téren a legutóbbi fejlemény, hogy a Fraunhofer Társaság keretein belül, de a BMBF finanszírozásában új, a KKE régió innovációs és gazdaságpolitikájával foglalkozó (ill. a régió ezen lehetőségeit a német gazdaság számára feltáró) intézet kezd működni jövő évtől Lipcsében (*lásd: 2.1. pont*).

Oktatás: intenzív fejlődés

A Magyar Köztársaság és a Németországi Szövetségi Köztársaság közötti oktatási kapcsolatok minden téren intenzívek:

- folyamatosan nő a professzor-, a kutató-, a diák- és a tananyagcsere. Közös kutatások vannak az EU-ban szervezett PHARE, PECO és COPERNICUS programokban,
- tavaly nyáron (az akkreditálási folyamat befejezésével) végzett az első évfolyam az Andrassy Gyula Budapesti Német Nyelvű Egyetemen. A tapasztalatok szerint egyre nő az érdeklődés az egyetem iránt,
- a Szövetségi Oktatási és Kutatási Minisztériummal felfüggesztett korábbi mobilitást finanszírozó kutatási projektek helyébe sikerült a DAAD-al (Német Akadémiai Csereszolgálat) a projekt-támogatást helyettesíteni,
- kiemelkedően jó a felsőoktatási intézmények közvetlen együttműködése, amelyhez komoly segítséget nyújt a magyar és a német Rektori Konferencia,
- az alap és középfokú oktatás terén rohamosan növekszik a német támogatás (a korábbi formák mellett a gimnáziumi 0-évfolyamon a német nyelvi oktatás erősítésével is),
- szintén jelentős támogatást kapunk elsősorban a német tanárok továbbképzése, illetve a német nyelven oktató szaktanárok továbbképzése terén, de jelentős mennyiségű ösztöndíj áll rendelkezésre a német kisebbség kultúrájának megőrzésére is,
- itt érdemes megemlíteni, hogy a 2000. decemberi bajai egyezmény értelmében egyre nő azon iskolák száma, melyek (a rögzített feltételeket teljesítő középiskolákban) egyidejűleg egy magyar és egy német érettségi bizonyítványt adnak ki.
- kölcsönös megegyezés alapján (további intézkedésig) megszüntettük viszont a Burg-Kastl-i magyar gimnázium támogatását (az iskola körül kialakult és jogi úton megoldhatatlannak látszó pénzügyi visszaélések miatt),
- valódi boom mutatkozik a magyar felsőoktatás piacán (az évek óta sikerrel folyó magyarországi idegen-nyelvű oktatásra az ajánlott helyeknél többszörös túljelentkezést regisztráltunk, a nagykövetségen vezetett statisztika szerint pl. az orvosképzésre az elmúlt évben már háromszoros volt a túljelentkezés),
- korábban is javasoltuk egy szervezett magyar oktatási offenzíva megindítását, az idegennyelvű felsőoktatás ugyanis olyan valódi iparágat jelenthet számunkra az EU-ban (az ehhez tartozó oktatási sőt turisztikai bevétellel együtt) melyre a jövőben komolyan tervezni is érdemes,
- az Európai Unióba történő integrálódásunk egyik fontos témája lett a magyar szakoktatási feladatok megoldása (a magyar szakképzés duális formájának tovább fejlesztése, a rendszer modernizálása és a fogyatékosok szakmai képzésének továbbfejlesztése). jelentik. Ennek érdekében rendszeres konzultációkra, szakembercserékre, konferenciákra és szemináriumokra került, illetve kerül sor,
- a szakképzés ekvivalenciája ügyében azonban szövetségi szinten csak nehezen haladunk előre, ezért legalább a magyarok által legfrekvenciáltabb német tartományokkal szeretnénk megállapodni. Ez a téma szerepelt a szakoktatási helyettes államtitkár német látogatásai során (Tübingia ill. Bajorország),
- a német partnerek egyre inkább érdekeltek abban, hogy saját utánpótlást neveljenek ill. a hazánkba települő német vállalatok részéről komoly érdeklődés mutatkozik a kettős diplomát (német és magyar egyetemen szerzett, konvertálható szaktudást) adó közös oktatás kiszélesítésére, főleg az itt hiányszakmának számító mérnöki szakokon.

Az NszK-ban az oktatás tartományi kompetencia, ezért a kapcsolattartás közvetlenül a szövetségi államokban működő oktatási minisztériumok szintjén folyik: kapcsolatainkat kormányközi és tartományi szintű egyezmények szabályozzák, a Vegyes Bizottságok általában évente rendezendő ülésein áttekintik az eltelt időszak eredményeit, és újabb egy, vagy két évvel meghosszabbítják a tárcák közötti munkaprogramokat.

Az elmúlt év eseményei a bilaterális egyezmények tükrében:

Bajor Szabadállam (forma: Kormányközi Vegyes Bizottság), utolsó ülés 2004. március 10-12.-én, Würzburgban volt (következő ülésre 2005. június 15-16.-án, Szentendrén kerül sor.)

Baden-Württemberg (forma: Kormányközi Vegyes Bizottság), utolsó ülés 2003. május 15-16-án, Mannheimben volt, (következő terv szerint idén Budapesten várható, az új kormány megalakulása függvényében)

Észak-Rajna-Vesztfália (forma: Kormányközi Vegyes Bizottság). A legutolsó ülés 2004. december 20-21.-én, Düsseldorfban volt, a következő ülés helyszíne 2005 júniusban Magyarország,

Szász Szabad Állam (forma: Szász-Magyar Fórum), utolsó ülés 2005 május 2/3. Budapest,

Hessen (forma: Kormányközi Vegyes Bizottság), utolsó ülés 2004. március 4/5. Budapest,.

Thüringia (forma: Kormányközi Vegyes Bizottság), utolsó ülés 2005 március 3-4. Erfurt,

Brandenburg (forma: Gazdasági Fórum), utolsó ülés 2004. március 17-18. Potsdamban.

Fentiekén kívül „Szándéknyilatkozatot” (Letter of Intent) írtunk alá Alsószászországgal, Mecklenburg-Vorpommernnel és Saarlanddal. Hamburggal az Egyetem és a Katolikus Akadémia révén szintén jó kapcsolatunk van. Berlinben a Collegium Hungaricum segíti az oktatási együttműködést.

A magyarországi német nemzetiség tevékenységét a Magyar – Német Kulturális Vegyes Bizottság Állandó Albizottsága által két évente tartott ülésen elfogadott munkaprogramban foglaltak segítik. A Bizottság 2003. november 17-19. között, a baden-württembergi Obermarchstalban tartotta soros ülését, a következő ülés 2005. őszén, Magyarországon lesz.

3.2. A TÉT attasé kapcsolatépítő, promóciós, forrásfeltáró tevékenysége

A kapcsolati rendszer köre – a bázishoz képest - a feladatok bővülésével folyamatosan változik, ugyanakkor jellemző a feladatoknak megfelelő aktuális hangsúly-átrendeződés:

- 2003-ban (az akkor kieső BMBF mobilitás projektek pótlására) a DAAD-nál próbáltunk erősíteni a PPP projektek kiszélesítésével, így a DAAD együttműködésre akkor több figyelem esett,
- 2004-ben a kormányfői Közös Nyilatkozat előkészítése során a Szövetségi Kancellári Hivatal lépett elő fő kapcsolatként,
- ősz óta pedig (a Nyilatkozat aláírása óta) az abban foglaltak, azaz a nagyprojektek realizálása lett a legfontosabb feladat (partnerként pedig az ehhez kapcsolódó intézmények),
- változatlanul fontos – és ez évtől már a január-májusi időszakban szinte a munkaidő felét is kitevő – tevékenységgé lépett elő a magyarországi idegen-nyelvű felsőoktatással kapcsolatos szervezőmunka (*lásd: alanti eredménnyel*),
- folyamatos feltáró munka folyik a tartományi kapcsolatok szintjén (ill. a meglévő kapcsolatokban a projektszám növelésének kezdeményezése – pl. Thüringia).

A promóciós (közvetlen gazdasági haszonnal járó) tevékenységi lehetőségek palettája Németországban meglehetősen széles, az alábbi felsorolás a beszámolási évben folytatott munka alapján jól tükrözi ezt:

- felsőoktatási hallgatók szervezése német és angol nyelvű szakokra a magyar egyetemekre (SOTE, Szt. István Egyetem, Szegedi Egyetem, Pécsi Egyetem és ELTE részére) → a gazdasági haszon az egyetemek visszajelzése alapján (=316 fő felvett és

innen közvetített német hallgató a 2004/2005 tanévre) kb. 3-3,2 millió euró, az éves átlagos tandíjat számítva,

- magyar projekt közreműködő közvetítése német megbízásra (Siegeni Egyetem-GKI),
- német alapkönyvtár küldésének megszervezése (nemzetiségi iskola),
- német ösztöndíj megszerzése magyar hallgató számára (kutató-manager képzés, Steinbeis Alapítvány),
- német részvétel iniciálása magyar szakoktatásban (a német érdekek megfelelően a Magyarországra betelepült győri iparvállalati körzetben),
- a kormányfők által iniciált ipar/kutatás nagyprojektek révén mindkét oldalon több szereplőt megmozgató és több millió euró nagyságrendű (középtávú) finanszírozású projektek gondozása (AMI, Miskolc),
- tartományi szintű (hagyományos) mobilitást finanszírozó kutatási projektek gondozása (Bajorország, Tübingia, ÉRV).

A felsorolásból látható, hogy az azonnal (az adott tárgyévben) mérhető hasznot hozó programok nagy része oktatás (ösztöndíj, befizetett tandíj) mivel ezek valósulnak meg a kezdeményezést követően leghamarabb. A kutatói kezdeményezés realizálódása (általában) ennél hosszabb időt, többéves munka-befektetést igényel. Sajátos viszont a német relációra az oktatás/kutatás összefonódása, mind a kapcsolati rendszerben (minisztériumi szinttől az egyetemeken át az NGO szervezetekig) mind a promóciós lehetőségekben, ezért ennek szétválasztása a német Tét feladatkörben továbbra sem lenne szerencsés.

4. A Tét attasé részvétele a nagykövetség nem Tét területeken folytatott tevékenységében

Oktatás (OM)

Az oktatás a két intézmény összevonása (2000) előtt is benne szerepelt a Tét attaséi feladatkörben (felsőoktatással), 2000-2003 között pedig teljes palettával. A jelenlegi munkamegosztás szerint csupán az iskolai partnerközvetítések nem tartoznak a feladatkörbe. **A szakterületi feladatok alakulása a beszámolási évben:**

A magyar-német felsőoktatási kutatási együttműködés rendkívül eredményesen alakult a rendszerváltás óta. Jelentősen megnőtt a professzor-, a kutató-, a diák- és a tananyagcsere. Közös kutatások indultak az Európai Unió által szervezett PHARE, PECO és COPERNICUS programokban. *A felsőoktatás terén* jelentős a DAAD által szervezett németországi ösztöndíjakat biztosító program, amelyhez magyar forrásokat is csatolunk a Magyar Ösztöndíj Bizottság és az intézményeknek nyújtott támogatás révén. További ösztöndíjakat ad Bajorország és Baden-Württemberg is. Kiemelkedően jó (és egyre szaporodik) a felsőoktatási intézmények közvetlen együttműködése is.

A budapesti Műszaki Egyetem Karlsruhéval közösen sikeres és jó hírű német nyelvű teljes képzést folytat (a végzős hallgatók két diplomát kapnak) és ez az oktatási forma már az orvosképzés, valamint a közgazdászképzés terén is megindult. 2002. szeptemberben kezdődött a tanítás az Andrassy Gyula Budapesti Németnyelvű Egyetemen: az intézmény híre Németországban jó és ma már jóval több a jelentkező, mint a hallgatói hely.

Az oktatási feladatok oroszán részét azonban a *magyarországi idegen nyelvű oktatással* való foglalkozás jelenti: a propaganda terjesztése, az információs levelek írása, info-csomagok küldése, a jelentkezési lapok kitöltetése, sőt maga a telefonos információnyújtás is

legfrekvenciáltabb időszakban (január május között). A magyar felsőoktatás ma már komoly iparág, és ennek egyik jelentős közvetítő állomása lett a berlini nagykövetség. Legkeresettebb az orvosképzés: a német egyetemeken ugyanis numerus clausus van az orvos-szakokon, így a legközelebbi (és kiváló hírű) budapesti (szegedi és pécsi) német nyelvű szakokra ma már előfelvétellel (!) is van jelentkező. Keresik még a mérnökszakokat is, és több helyről van ajánlat közös (kétnyelvű) mérnökképzésre.

Az alap- és középfokú oktatás területén jelentős támogatást kapunk Németországtól a német tanárok továbbképzése, és a német nyelven oktató szaktanárok továbbképzése terén, de megfelelő mennyiségű ösztöndíj áll rendelkezésre a német kisebbség kultúrájának megőrzésére is. A Burg-Kastl-i magyar gimnázium támogatását – a bajor állammal közös megegyezésben – ez évtől megszüntetjük. A magyar érdekeknek megfelelően elképzelhető, hogy egy más időpontban, más vezetőséggel és tantervvel újraszervezzük az iskolát, erre a felmérések szerint igény lenne.

Az elmúlt 10 év során jelentős együttműködés alakult ki a szakképzés területén is. Szoros a kapcsolat a Szövetségi Oktatási és Kutatási Minisztériummal, de intenzív a kooperáció a szövetségi (BIBB) és a nemzeti szakképzési intézetek valamint a szakmai szövetségek között is. Az utóbbi időben az együttműködés főbb területeit a magyar szakképzés duális formájának továbbfejlesztése, a magyar szakképzés rendszerének modernizálása és a fogyatékosok szakmai képzésének továbbfejlesztése jelentik. Idén tavasztól jelentős kampányt és politikai nyomást folytatunk a magyar szakképesítések németországi elismertetése irányába. Sajnos a politikai pillanat nem megfelelő, mivel az európai légkör nem kedvez az egyébként az EU alapelvei között szerepeltetett szabadságjognak, a munkaerő szabad áramlásának. A konzultációkat és tárgyalásokat (Jakab János helyettes államtitkár úr vezetésével) részben szövetségi, részben tartományi szinteken azonban folytatjuk.

Környezetvédelem (KVVM)

2004. januártól a BMBF mellett a BMU (Szövetségi Környezetvédelmi Minisztérium) ill. magyar partnere, a KVM is szerepel a berlini Tét attasé hivatalos partnerei között. A környezetvédelmi kutatások figyelemmel kísérése eddig is benne foglaltattak a feladatkörben, a változás a hivatali kapcsolatok átvételét (állandó kapcsolattartás a két minisztériummal, VB, delegációk és munkatalálkozók, workshopok) jelentette.

Az NSzK igen aktív környezetvédelmi szerepvállalása miatt ez az elosztás sok új rendezvény látogatását, ill. több delegáció fogadását hozza magával. Különösen sok rendezvény foglalkozik a szövetségi választások politikai vitája során az energia (megújuló energia) témákkal, jelentős még a 2004-es bonni „Renewables” konferencia határozatainak végrehajtásával kapcsolatos események sora.

A két partner minisztérium közötti projekt együttműködés rendben folyik, annak irányítását a magyar szakminisztérium végzi. Kiemelkedő jelentőségű a magyar fél számára fontos geotermikus energia terén való közös projekt.

A fentiek mellett állandó tagként részt veszek a Külügyminisztérium által szervezett interminisztériális Klímapolitikai Szalon-ban ill. EU Briefing-eken: ez a fórum jó lehetőséget nyújt a különféle koncepciók megvitatására, esetenként a magyar álláspont kifejtésére.

Egyéb intézmények:

A K+F terület figyelemmel kísérése Németországban eleve feltételezi a több intézménnyel történő folyamatos kapcsolattartást (melyek többsége *nem Berlinben* található):

- a DAAD (Német Akadémiai Csereszolgálat),
- a DFG (Német Kutatóközösség),
- a nagy kutató-hálózatok (Max-Planck-Társaság, Fraunhofer Társaság, Wilhelm von Leibniz intézetek, Helmholtz-intézetek),
- a Kultuszminiszteri Konferencia,
- a Rektori Konferencia,
- a Tudományos Tanács,
- az Innovációs Tanács,
- a Bund-Länder-Kommission,
- az Alexander-von-Humboldt-Alapítvány
- ill. a nagy berlini egyetemek (Humboldt és Freie Universität)

rendezvényein történő rendszeres részvételt.

A berlini helyszín mellett lehetőséget nyújt a politikai kapcsolatok (a bonni-nál szélesebb) körének kiépítésére, így kapcsolatot ápolok:

- a Külügyminisztérium (Auswärtiges Amt) szakmai főosztályaival,
- a Bundestag szakbizottságával (bizottsági elnök és helyettes),
- a Bundestag SPD frakció oktatási/kutatási munkatársaival,
- a Bundestag CDU frakció oktatási/kutatási munkatársaival,
- Berlin város szenátusának oktatási/kutatási szenátori irodájával,
- a Friedrich-Ebert-Stiftung-al,
- a Konrad-Adenauer-Stiftung-al,
- a Szövetségi Kancellári Hivatal szakfőosztályával,
- a Deutsche Gesellschaft für Auswärtige Politik berlini irodájával,
- az EU berlini képviselőivel.

A nagykövetségi munkamegosztás szerint a TÉT attasé **Észak-Rajna Vesztfália tartomány** felelőse. Országunknak van ugyan a tartományban képviselője (a nagykövetség bonni hivatala), a tartományi felelős feladatköre mégis tartalmazza a tartományi politika (választások, kormányhírek, rendkívüli események) folyamatos figyelemmel kísérését, ezenkívül a rendszeres kapcsolattartást *a tartomány berlini képviselőjével*, az ottani rendezvények látogatását ill. az érdekesebb eseményekről jelentési kötelezettséget. A magyar hivatal jelenlétére tekintettel az érdemi munka elsősorban a szakterület (K+F, oktatás, energia) figyelemmel kísérését jelenti.

Az időközben (a tavaly még Bonnban maradt kollégák felköltözésével ill. néhány ország – mint Kína, Vietnam - külképviseletén a szakterület megerősítésével) idén már 91 főre nőtt **tudományos és környezetvédelmi attasék Berlini Kör-ében** 2002 ősze (megválasztásom) óta folyamatosan az öttagú vezetőség tagja vagyok, az „új-Európa” képviselőjében. Ez a funkció jó lehetőséget nyújt a sajátos kelet-európai érdekek képviselőjére, a BMBF (a kör fenntartója) támogatása révén pedig magasabb szintű ill. szélesebb partneri körhöz jutok el.

Berlin, 2005. június